

MDS - 4

PLEITNOTA - OPENINGSPLEIDOOI

Gerechtshof Den Haag ("Gerechtshof")
Rolnummer: 200.302.332/01

Zitting van 2 april 2024

Stichting Milieu en Mens ("M&M")
gevoegde partij

advocaat: mr dr. D.J.B. Bosscher

in de procedure van

Royal Dutch Shell plc ("Shell")
appellante

advocaten: mrs D.F. Lunsingh Scheurleer en T. Drenth

contra

1. **Vereniging Milieudefensie;**
2. **Stichting Greenpeace Nederland;**
3. **Stichting ter bevordering van de Fossiel-vrij beweging;**
4. **Landelijke vereniging tot behoud van de Waddenzee;**
5. **Stichting Both ENDS**

hierna te noemen "**Milieudefensie c.s.**"

geïntimeerden

advocaten: mrs R.H.J. Cox, M.J. Reij en A.J. van Diem

M&M doet eerbiedig voor haar eerste pleitnota het volgende zeggen:

1.1 Al hetgeen M&M in eerdere processtukken naar voren bracht, geldt als hier herhaald en ingelast en zij zal dezelfde terminologie gebruiken.

2. M&M mag buiten het verweer van Shell pleiten

2.1 Eerst een punt van procesrecht. Het Gerechtshof kan de vorderingen van Milieudefensie c.s. tegen Shell afwijzen op gronden die wel door M&M zijn aangevoerd maar niet door Shell.¹ Het gaat daarbij vooral om feiten waarop Shell eveneens een beroep had kunnen doen, maar die zij onbesproken liet.

2.2 M&M hoeft zich dus niet te beperken tot het herkauwen van Shells betoog. Dat zou een zinloze herhaling van zetten opleveren². Het zou bovendien geen recht doen aan de belangen van de Nederlanders die M&M behartigt.

2.3 Het enige wat M&M niet is toegestaan, is het reductiebevel bestrijden op gronden die voor Shell zelf geen relevant verweer (zouden) opleveren.³ Dit laatste is niet aan de orde. De bezwaren van M&M tegen het reductiebevel dragen alle bij aan de conclusie dat het leveren van olie en gas door Shell geen onrechtmatige daad jegens de Nederlanders inhoudt.

Feiten van algemene bekendheid en algemene ervaringsregels

2.4 M&M vraagt het Gerechtshof ook te oordelen op basis van feiten van algemene bekendheid en ervaringsregels. Die hoeven immers door geen enkele partij te worden gesteld of bewezen.⁴ M&M kan hieraan valide argumenten ontleen die tot afwijzing van de vorderingen strekken. Dit is zo, *ongeacht* of M&M met deze argumenten het betoog van Shell zou tegenspreken. Daarmee bedoel ik het volgende.

2.5 Deze procedure gaat grotendeels over feiten van algemene bekendheid. Om er een paar te noemen:

- Shell levert olie en gas, onder meer aan de Nederlanders, wat leidt tot uitstoot van CO₂.⁵
- Hoe meer CO₂ in de atmosfeer, des te sterker het broeikaseffect.
- De opwarming van de aarde kan de zeespiegel doen stijgen. Er kunnen lokaal allerlei veranderingen in het klimaat optreden, met name extremere weersomstandigheden.

¹ HR 12 juni 2012, NJ 2012/606 (Zeedijk/Heineken), m.nt. H.B. Krans.

² Een dergelijke beperking volgt ook niet uit HR 6 november 2015, ECLI:NL:HR:2015:3241 (VGZ c.s./Nutricia c.s.), om de redenen die zijn samengevat in de bijbehorende noot van H.B. Krans.

³ Vgl. Hof Den Haag 25 april 2023, ECLI:NL:GHDA:2023:736, rov. 5.22.

⁴ Art. 149 lid 2 Rv.

⁵ CO₂, methaan, lachgas (N₂O) en andere broeikasgassen die vrijkomen bij de productie, verwerking en verbranding van fossiele producten worden kortheidshalve samen aangeduid als "CO₂".

- Men werkt hard aan hernieuwbare alternatieven voor fossiele producten, maar vooralsnog kan de wereld niet zonder olie en gas.
 - Veel landen, ook Nederland, hebben klimaatgerelateerd beleid ontwikkeld om een vlotte, ordelijke energietransitie te bevorderen.
- 2.6 Wat partijen verdeeld houdt, zijn met name de *rechtsgevolgen* van deze algemeen bekende feiten. Daarbij kiezen Shell en Milieudefensie c.s. tegengestelde gezichtspunten. Milieudefensie c.s. vinden principieel dat Shell de levering van olie en gas sterk moet inkrimpen. Als de Nederlanders hier economisch nadeel van ondervinden, is dat geen reden terughoudendheid, aldus Milieudefensie c.s.⁶
- 2.7 Shell daarentegen wijst op de wereldwijde vraag naar fossiele producten. Olie en gas voorzien in primaire levensbehoeften. Voor Shell zijn energiezekerheid en betaalbare energievoorziening zwaarwegende belangen.⁷ M&M sluit zich hierbij aan. Er is hier geen sprake van tegenstrijdige opvattingen tussen Shell en M&M.
- 2.8 M&M benoemt, in meer detail dan Shell, de bredere geopolitieke ontwikkelingen en veiligheidsrisico's voor de Nederlanders.⁸ M&M heeft hierover onderliggende stukken in het geding gebracht. Zij deed dit ten overvloede, want het gaat steeds om feiten van algemene bekendheid en algemene ervaringsregels. Het Gerechtshof zou deze even goed aan zijn beslissing ten grondslag kunnen leggen als M&M er niets over zou zeggen.
- 2.9 Milieudefensie c.s. beroepen zich op veronderstelde algemene ervaringsregels, die Shell echter betwist. Zo verwachten Milieudefensie c.s. dat het reductiebevel zal leiden tot lagere uitstoot van CO₂. Volgens M&M is dat onzin, als je uitsluitend kijkt naar het reductiebevel zelf. Andere aanbieders van gas, olie of zelfs steenkool zouden meteen de plaats van Shell innemen. Het reductiebevel is in zoverre een zinloze maatregel. Dit is hetzelfde wat Shell betoogt.
- 2.10 M&M voorziet desondanks dat het reductiebevel een schadelijke uitwerking zal hebben op de gehele Nederlandse economie. Milieudefensie c.s. gebruiken het Vonnis namelijk als breekijzer om hun klimaatagenda aan bedrijven op te leggen. De Nederlanders krijgen daar uiteindelijk de rekening voor gepresenteerd. Op deze manier komen opnieuw de belangen van energiezekerheid en betaalbaarheid in gevaar. Een reductiebevel dat de Nederlanders meer nadeel toebrengt dan dat het hen zou helpen, is geen passende remedie. Dit is dus een argument wat Shell misschien niet expliciet heeft uitgesproken, maar wat zij wel zou kunnen aanvoeren.
- 2.11 Het is een algemene ervaringsregel dat bedrijven hun gedrag afstemmen op rechterlijke uitspraken tussen andere partijen, als er een risico van precedentwerking bestaat. En die precedentwerking is wat Milieudefensie c.s. beogen. Het Gerechtshof kan deze algemene

⁶ Memorie van Antwoord na Voeging van Milieudefensie c.s., paragrafen 64 t/m 66, eufemistisch sprekend over 'markteffecten' waar 'de overheid' dan maar iets aan zou moeten doen.

⁷ Zie o.a. Shells MvG, paragrafen 1.14, 2.2.5, 2.5.13, 2.8.1, 3.4.5, 6.4.6 en voetnoot 353, 10.2.9; schriftelijk pleidooi d.d. 19 maart 2024, inleiding en paragrafen 2.4.3, 3.4.1.

⁸ Hoewel ook Shell hiernaar verwijst, bijvoorbeeld in haar MvG in paragrafen 1.3.5, 2.5.13 en 2.5.19.

ervaringsregel dus gebruiken om het reductiebevel af te wijzen, zonder verder bewijs te verlangen.

Ambtshalve aanvulling van de rechtsgronden

- 2.12 M&M vraagt het Gerechtshof artikel 25 Rv in de ruimst mogelijke zin toe te passen. Alles wat M&M naar voren brengt, heeft dus een dubbele strekking:
- 1) Milieudefensie c.s. zijn niet-ontvankelijk in hun collectieve vorderingen tegen Shell;
 - 2) Als zij wel ontvankelijk zouden zijn, dat dient het Gerechtshof de vorderingen af te wijzen.
- 2.13 Het betoog van M&M moet dus breder worden gezien dan alleen in het kader van de aangehaalde rechtsgronden en leerstukken. Het Gerechtshof is niet gebonden aan de kwalificaties die M&M gebruikt. En alle feiten waar M&M zich op beroept, gelden als grondslag voor al haar stellingen.⁹
- 2.14 Overigens toetst de rechter ambtshalve of aan de ontvankelijkheidscriteria is voldaan.¹⁰ Dit geeft het Gerechtshof eveneens ruimte om de zienswijze van M&M zonder beperking mee te nemen in de beoordeling van de ontvankelijkheid.

3. Milieudefensie c.s. zijn niet-ontvankelijk als ongevraagde belangenbehartiger

- 3.1 Deze zaak valt buiten het bereik van artikel 3:305a BW. Niet is voldaan aan het wettelijke vereiste dat de rechtsvordering namelijk strekt tot bescherming van gelijksoortige belangen. M&M erkent de zorgen over klimaatverandering als een wereldwijd probleem. Maar daaruit volgt niet dat iedereen gebaat zou zijn bij de aanpak die Milieudefensie c.s. voorstaan.¹¹ Zij scheren namelijk alle bestaande en toekomstige Nederlanders ten onrechte over één kam.¹²
- 3.2 De individuele belangen van de Nederlanders verschillen van persoon tot persoon. Ruim een derde van alle huishoudens heeft jaarlijks minder dan € 30.000 te besteden.¹³ Daar moeten ze alles van bekostigen, voor het hele gezin: woonlasten, zorgverzekering, boodschappen, kleding, de voetbalvereniging, vrije tijd én mobiliteit. Het reductiebevel

⁹ In de zin van artikel 24 Rv. Vgl. HR 15 mei 1998, NJ 1998/625, HR 3 oktober 2003, NJ 2004/50 en HR 10 februari 2006, NJ 2006/154.

¹⁰ Kamerstukken II 2011-2012, 33 126, nr. 3 (MvT), p. 12. Vgl. ook Kamerstukken II 2012-2013, 33 126, nr. 7 (Nota n.a.v. het verslag), p. 12-13: "Deze norm is zo geredigeerd dat het de rechter de mogelijkheid biedt om in zijn beoordeling tal van relevante factoren te betrekken die erop wijzen dat de belangen van de personen ten behoeve van wie de collectieve actie is ingesteld, al dan niet voldoende gewaarborgd zijn."

¹¹ Vgl. Kamerstukken II 1991-1992, 22 486, nr. 3, p. 27: "Het is derhalve mogelijk dat er weliswaar sprake is van een gemeenschappelijk geschilpunt, maar dat de bij dit geschilpunt betrokken rechtsvragen en feitelijke vragen per individu verschillend beantwoord moeten worden. De vraag of de aard van de vordering en de daarbij betrokken belangen bundeling mogelijk maken, is dan ook een van de criteria waaraan getoetst dient te kunnen worden of een collectieve actie toelaatbaar is."

¹² Shell wees hier al eerder op, onder meer in haar CvA, par. 346 t/m 361.

¹³ Feit van algemene bekendheid. Zie CBS, <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/inkomensverdeling>

brenkt deze mensen in grote problemen.¹⁴ Gezinnen met lage, tot middeninkomens buiten de grote steden zijn afhankelijk van relatief goedkope brandstofauto's voor hun dagelijkse vervoer. Een elektrische auto van € 60.000 is voor deze Nederlanders onbereikbaar.

- 3.3 De prijs van fossiele brandstoffen werkt ook indirect door, zoals bij voedsel. De Nederlandse glastuinbouw gebruikt aardgas om kassen te verwarmen. Dit is goed voor 9% van het totale aardgasgebruik in Nederland.¹⁵ Maar ook de open teelt kan niet zonder fossiele brandstoffen. Grondbewerking, bemesting, zaaien, oogsten, sorteren, opslag en transport: al deze stappen zijn gemechaniseerd. De machines worden grotendeels aangedreven met dieselmotoren. Vooralsnog zijn er geen reële elektrische alternatieven. Om maar te zwijgen van kunstmest dat wordt geproduceerd met aardgas.¹⁶ De resulterende hogere prijzen voor voedsel raken arme Nederlanders meer dan rijke Nederlanders (naast de hogere energieprijzen.)
- 3.4 Daarnaast bestaat er een generatiekloof tussen de mensen die nu de klimaatverandering veroorzaken en degenen die er straks last van zouden hebben. Op dit moment voorzien fossiele producten in de primaire levensbehoeften van de Nederlanders. In de toekomst betaalt ons nageslacht de rekening voor onze energiezekerheid; dat is althans het beeld wat Milieudefensie c.s. schetsen in hun processtukken. Feit is in ieder geval dat de broeikasgassen die vandaag worden uitgestoten, nog vele decennia in de atmosfeer aanwezig blijven.
- 3.5 Natuurlijk heeft iedere generatie een verantwoordelijkheid voor de leefwereld van de toekomst. Maar dat geeft Milieudefensie c.s. nog geen mandaat om Shell aan te klagen, in verband met verwachte gedragingen die nadelig kunnen uitwerken in de komende decennia. De veronderstelling van Milieudefensie c.s. is kennelijk zonder enig onderscheid of voorbehoud dat gedragingen ook met dan geldende normen onrechtmatig zullen zijn tegen de inwoners van Nederland in de toekomst.
- 3.6 Niemand, Milieudefensie c.s., Shell en uw Gerechtshof (en M&M) inbegrepen, weet hoe de Nederlandse samenleving zich verder zal ontwikkelen. Voor hetzelfde geld bestaat Nederland over honderd jaar niet meer, in geologische of staatkundige zin. De toekomstige concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer is afhankelijk van talloze factoren.¹⁷ De gevolgen voor het klimaat in Nederland kunnen ook alle kanten opgaan. Volstrekt onvoorspelbaar is wat dat betekent voor Nederland en de Nederlanders.

¹⁴ Zie M&Ms productie 57, 'De energietransitie en het risico op vervoersarmoede.', TNO, februari 2024.

¹⁵ <https://www.wur.nl/nl/show-longread/kas-kan-nog-niet-zonder-gas.htm> (geraadpleegd op 15 maart 2024).

¹⁶ In meerdere verwerkingsfasen wordt het aardgas, hoofdzakelijk bestaande uit methaan, opgevaardeerd tot stikstofkunstmest door het te binden met de stikstof die in de lucht aanwezig is. Van het gas dient 80% als grondstof voor kunstmest. De overige 20% wordt gebruikt voor het verwarmen van het proces en voor het opwekken van elektriciteit. Indirect voedt deze kunstmest 1/3 deel van de wereldbevolking.

¹⁷ Hoeveel er op dit moment aan broeikasgassen in de lucht zit, is bekend. De belangrijkste onzekerheid zit in de vraag hoeveel en welke broeikasgassen er in de toekomst nog bijkomen, alsook hoeveel daarvan wordt opgenomen door de natuur of door nieuwe technologieën.

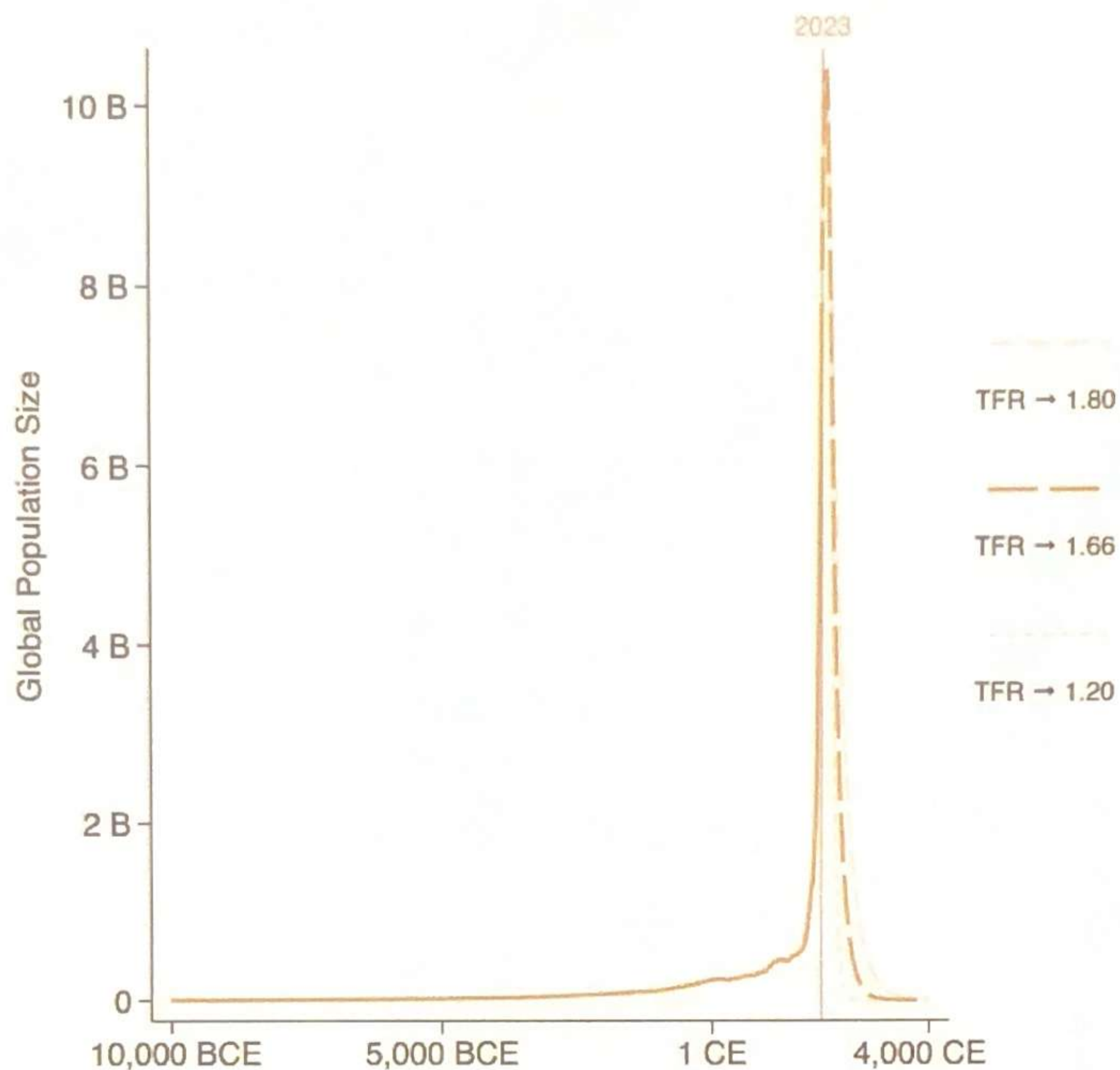
- 3.7 Technologische vooruitgang verloopt sinds tweehonderd jaar bijna exponentieel. De welvaart steeg mede dankzij 'fossiele' grondstoffen die het mogelijk maakte medicijnen, kunstmest en computers te maken. Nu al zijn er bewezen technieken om het klimaat te beïnvloeden. Bijvoorbeeld door zwavel uit te strooien.¹⁸ Daar zullen ongetwijfeld andere oplossingen bijkomen. Denk ook aan veilige, schone energie uit kernfusie. Wat nu een vrijwel onbeheersbaar probleem lijkt, is dat mogelijk niet voor onze kleinkinderen. Resultaten uit het verleden bieden geen garantie, maar rechtvaardigen wel enig vertrouwen in de toekomst.¹⁹ Het glas is niet halfvol, of halfleeg, dat hangt af van onze glazen in de toekomst.
- 3.8 Op de lange termijn speelt ten slotte het volgende. De wereldbevolking is in de afgelopen eeuwen exponentieel gegroeid. Dit proces zal zich waarschijnlijk straks in omgekeerde richting voltrekken. Dat komt door het dalende vruchtbaarheidscijfer, afgekort TFR (*Total Fertility Rate*). De bevolking begint te krimpen zodra het gemiddelde vruchtbaarheidscijfer onder de 2,1 zakt; deze omslag is op dit moment gaande. Over 25 jaar is de wereldwijde TFR circa 1,8, met een verder dalende tendens naar 1,6 in het jaar 2100.²⁰ De afname van de vruchtbaarheid verschilt echter per regio.²¹ Nederland zit nu op een TFR van 1,6 en dat daalt nog steeds.

¹⁸ Feit van algemene bekendheid, zie https://grist.org/wp-content/uploads/2009/02/crutzen_albedo_enhancement_sulfur_injections.pdf

¹⁹ Wij leven in een wereld waar een Nederlander zich eind 19^e eeuw geen voorstelling van kon maken, qua levensverwachting, gezondheidszorg (denk alleen al aan antibiotica), materiële welvaart, vrouwenrechten (in seculiere samenlevingen), lucht- en ruimtevaart, internet, informatietechnologie in zijn algemeenheid, wind- zon- en geothermische energie, geboortebepanking; om maar een paar willekeurige dingen te noemen.

²⁰ [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)00550-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)00550-6/fulltext)

²¹ Tegen 2100 zullen naar verwachting alleen Samoa, Somalië, Tonga, Niger, Tsjaad en Tadzjikistan een vruchtbaarheidscijfer hebben van meer dan 2,1 geboorten per vrouw. In dertien landen, waaronder Bhutan, Bangladesh, Nepal en Saoedi-Arabië, zal dit naar verwachting zelfs dalen tot onder één kind per vrouw. Het verwachte vruchtbaarheidscijfer in West-Europa zal 1,44 zijn in 2050, en dalen tot 1,37 in 2100, waarbij Israël, IJsland, Denemarken, Frankrijk en Duitsland naar verwachting de hoogste vruchtbaarheidscijfers zullen hebben: tussen 2,09 en 1,40 aan het eind van de eeuw. In de rest van Europa en delen van Azië zullen de cijfers naar verwachting veel lager liggen.

- 3.9 Terug naar het hier en nu. Onder de Nederlanders lopen de opvattingen over het 'juiste' klimaatbeleid sterk uiteen, althans zo interpreteert M&M de uitslag van de laatste verkiezingen. Wat de een noodzakelijk vindt, is voor de ander onaanvaardbaar. In al deze opzichten is gelijksoortigheid van belangen ver te zoeken. Er is geen eenduidig antwoord op de vraag wat de maatschappelijke zorgvuldigheid vergt.
- 3.10 De Rechtbank heeft op goede gronden geoordeeld dat Milieudefensie c.s. niet voor de gehele wereldbevolking kunnen ageren.²² De Rechtbank onderkende ook dat binnen Nederland grote verschillen kunnen bestaan tussen het 'moment, de mate en de intensiteit waarin inwoners worden getroffen door klimaatverandering als gevolg van CO₂-emissies'.²³ Niet valt in te zien waarom Milieudefensie c.s. desondanks ontvankelijk zouden zijn in een collectieve rechtsvordering voor iedereen in Nederland, zowel nu als in de toekomst.²⁴ Dat oordeel van de Rechtbank is onjuist naar de mening van M&M.

²² Eindvonnis, rechtsoverweging 4.2.3.

²³ Eindvonnis, rechtsoverweging 4.2.4.

²⁴ Zie ook de CvA van Shell in eerste aanleg, paragrafen 346 – 361.

4. Milieudefensie c.s. willen democratisch tot stand gekomen klimaatbeleid opzij zetten

4.1 Milieudefensie c.s. wekken in hun processtukken de indruk dat de 'juiste' aanpak van gevaarlijke klimaatverandering al op het hoogste niveau tussen staten is vastgesteld.²⁵ Daarmee zou ook duidelijk zijn wat Shell moet doen en laten, om geen onrechtmatige daad te begaan jegens de Nederlanders. Ook de Nederlanders zelf worden geacht zich te conformeren aan 'de noodzakelijke klimaataanpak'.²⁶ Dit betekent onder meer dat 'het aanbod en de vraag naar fossiele brandstoffen in de noodzakelijke mate zullen moeten afnemen'.²⁷ Milieudefensie c.s. dulden geen ruimte voor discussie, of verschil van inzicht.

4.2 In werkelijkheid lopen de meningen sterk uiteen, zowel tussen staten onderling als in de Nederlandse samenleving. Milieudefensie c.s. hebben lijvige publicaties ingebracht over de dilemma's bij het streven naar een 'rechtvaardige' energietransitie.²⁸ Wat rechtvaardig is, is echter bepaald geen uitgemaakte zaak. Om een paar pijnpunten te noemen:

- Arme landen verstoken veel hout en steenkool, wat zeer vervuilend is. Moeten deze landen daar meteen mee stoppen, ook al belemmert dat hun economische groei? Of moeten de rijke landen hun fossiele broekriem strakker aanhalen om de arme landen te ontzien?²⁹
- Fossiel-beperkende maatregelen kunnen op korte termijn grote economische schade veroorzaken. In theorie wordt dat gerechtvaardigd door minder ernstige klimaatverandering, wat op de lange termijn positief uitwerkt. Echter, uit onderzoek blijkt dat mensen in voldoende welvaart zich kunnen beschermen tegen de gevaren van klimaatverandering (bijvoorbeeld door hogere dijken, stevigere en duurzame huizen, koeling, betere infrastructuur etc.)³⁰
- De kosten van toekomstige klimaatbeleid vallen hoger of lager uit, al naar gelang de rentevoet die je hanteert voor de contante waarde. Deze keuze stuurt dus hoe een 'optimaal' transitiepad er uit ziet.³¹

²⁵ Bijvoorbeeld in Milieudefensies MvAnV, paragrafen 20 – 21.

²⁶ MvAnV, par. 48.

²⁷ MvAnV, par. 48.

²⁸ Zie met name Milieudefensies producties MD-566, MD-567, MD-568 en MD-571.

²⁹ Milieudefensies productie MD-566, par. 37 – 40.

³⁰ M&Ms productie 36, p. 6, met verwijzingen.

³¹ Milieudefensies productie MD-567, paragrafen 5.5.3 – 5.5.6.

4.3 Naar eigen zeggen:³²

'richt Milieudefensie zich volledig op het bestrijden van het neoliberalisme, het gangbare politiek-economische model waarbij economische groei centraal staat en multinationals alle ruimte krijgen. (...)

'We staan bij wijze van spreken voor een huizenhoge machine en vragen ons af aan welke knoppen we moeten draaien om het systeem daadwerkelijk te veranderen.'

Eén van die knoppen lijkt Milieudefensie te hebben gevonden: rechtszaken voeren tegen multinationals (...)

Klimaatrechtszaken zijn volgens Cox dan ook 'een cruciaal instrument' voor systeemverandering.'

- 4.4 Toegegeven, de opvattingen van Milieudefensie c.s. hebben enig draagvlak in de samenleving. De vereniging Milieudefensie heeft zo'n honderdduizend leden en donateurs.³³ Dit is echter minder dan één procent van alle kiesgerechtigde Nederlanders.³⁴
- 4.5 Naar de mening van M&M misbruiken Milieudefensie c.s. het onrechtmatige daadrecht om hun dogma's op te dringen aan alle Nederlanders omdat Milieudefensie c.s. via de politiek hun zin niet krijgen. Als het aan Milieudefensie c.s. ligt, hebben de Nederlanders hier zelf niets over te zeggen. Zij moeten lijdzaam ondergaan wat Milieudefensie c.s., via de rechtspraak, dwingend voorschrijven.
- 4.6 Belangen die eenieder raken, worden voor eenieder behartigd door de overheid. Zij doet dat op basis van een democratische legitimatie.³⁵ De rechter moet zich hier in beginsel buiten houden.³⁶
- 4.7 De Nederlanders bepalen gezamenlijk het Nederlandse klimaatbeleid, primair door het uitoefenen van ons actieve kiesrecht.³⁷ Vervolgens is wetgever aan zet, niet de rechter, zie ook het Urgenda-arrest³⁸

³² <https://milieudefensie.nl/actueel/magazine/moedig-voorwaarts-maar-welke-kant-op> (geraadpleegd op 18 maart 2024)

³³ Volgens de website van Milieudefensie, geraadpleegd op 11 augustus 2023.

³⁴ Feit van algemene bekendheid: Circa 14 miljoen Nederlanders hebben actief kiesrecht, dat is 75% van de bevolking. Alle landelijke politieke partijen samen hebben circa 380.000 leden, zodat Milieudefensie ook in dat opzicht een kleine minderheid vertegenwoordigt.

³⁵ De vaststelling van nationaal beleid en wetgeving geschiedt door regering en parlement gezamenlijk. De burgers kiezen de leden van het parlement (artikel. 81 Gw). De Staten-Generaal worden ook het wel parlement genoemd. Het parlement bestaat uit de Tweede Kamer en de Eerste Kamer (artikel. 51 lid 1 Gw). De Staten-Generaal vertegenwoordigen het gehele Nederlandse volk (artikel. 50 Gw). De leden van de Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen door de stemgerechtigde Nederlanders (artikel 54 lid 1 Gw). De leden van de Eerste Kamer worden getrap, via de Provinciale Staten (artikel 55 lid 1 Gw).

³⁶ Vergelijk HR 19 november 1999, ECLI:NL:HR:1999:AA1056, AB 2000/387, m.nt. Th.G. Drupsteen (Tegelen).

- 4.8 Regering en parlement sturen op allerlei manieren de vraag van de Nederlanders naar fossiele, respectievelijk, duurzame energie. Bijvoorbeeld met accijnzen en subsidies. De individuele Nederlanders reageren vervolgens op deze prikkels, al naar gelang ieders eigen omstandigheden. Denk aan het verbod op het gebruik van steenkool voor het opwekken van elektriciteit. Nieuwe woningen krijgen ook geen gasaansluiting meer. Vanaf 2035 mogen er geen nieuwe brandstofauto's worden verkocht. Er komt een CO2 heffing met een minimumprijs voor de industrie. Zo kan ik uren doorgaan.
- 4.9 Onjuist is dan ook dat de Nederlandse wetgever de gevaren van klimaatverandering negeert. Integendeel: de klimaat- en milieuregels worden voortdurend aangescherpt.³⁹ De staat heeft het Urgenda-gebod ter harte genomen. In zoverre is de situatie nu wezenlijk anders dan vijf jaar geleden toen deze procedure begon.
- 4.10 In het Europese en Nederlandse klimaatbeleid *ontbreekt* echter een wettelijk verbod – aan Shell of aanbieders in het algemeen – op de levering van fossiele brandstoffen boven een bepaald volume. Dat is geen toeval. Voor zo'n maatregel bestaat namelijk geen draagvlak.
- 4.11 Milieudefensie c.s. willen de hele maatschappij anders inrichten. De zaak tegen Shell is een sneeuwbal die zal aangroeien tot een onstuitbare lawine, als je Milieudefensie c.s. mag geloven.⁴⁰
- ‘Sinds de Klimaatzaak tegen Shell begrijpt elk bedrijf dat dat verzoek niet vrijblijvend is. Bedrijven die hun CO2-uitstoot niet voldoende naar beneden brengen en daarmee gevaarlijke klimaatverandering dichterbij brengen, kunnen vroeg of laat een dagvaarding verwachten.’
- 4.12 Dit, terwijl de gekozen volksvertegenwoordiging – zowel in Nederland als de Europese Unie – nu juist géén categorische reductieplicht wil invoeren. Laat staan een verbod op het leveren van fossiele producten, zoals de Rechtbank aan Shell oplegde.
- 4.13 Wat willen de mensen dan wél? Kort gezegd: een betaalbare en betrouwbare energievoorziening, waar mogelijk uit duurzame bronnen. De Nederlanders doen hier niet overdreven dogmatisch over. Als wij nog een tijd lang fossiele producten nodig hebben, dan is dat vervelend maar onvermijdelijk. Zo luidt de consensus in de samenleving en trouwens ook in de klimaatwetenschap (zoals M&M die begrijpt).
- 4.14 Milieudefensie negeert de voorkeuren van de Nederlanders, ook al beweert zij iets anders op haar website:⁴¹

³⁷ Inclusief de Europese klimaatregels. Ten eerste omdat de Nederlanders mede het Europese Parlement kiezen, en ten tweede omdat de Nederlanders desgewenst kunnen besluiten het Nederlandse EU-lidmaatschap op te zeggen, teneinde zich aan de werking van de Europese regels te onttrekken.

³⁸ Rechtsoverweging 8.5 laatste zin.

³⁹ Bijvoorbeeld in de Wet van 10 juli 2023 tot wijziging van de Klimaatwet (implementatie Europese klimaatwet), Stb 2023, nr. 271.

⁴⁰ <https://milieudefensie.nl/actueel/magazine/moedig-voorwaarts-maar-welke-kant-op> (geraadpleegd op 18 maart 2024)

⁴¹ <https://milieudefensie.nl/actueel/de-5-slechtste-smoesjes-van-grote-vervuilers>

'Milieudefensie (...) vraagt de rechter om een uitspraak te doen die ervoor zorgt dat bedrijven zich aan de bestaande democratisch vastgestelde regels houden. Zo is dat dus geregeld in Nederland.'

Milieudefensie geeft een bijzondere invulling aan het begrip 'democratisch'. Zij bedoelt daarmee: de mening van mensen die er net zo over denken als Milieudefensie c.s.,⁴²

- 4.15 Milieudefensie vindt dat zij haar eigen opvattingen mag doordrukken. Immers, wie wil er nu géén

'bescherming (...) tegen gevaarlijke klimaatverandering en tegen het maatschappelijk onzorgvuldig handelen van één van 's werelds meest vervuilende bedrijven?'⁴³

Dit is een drogreden. Natuurlijk willen de Nederlanders worden beschermd tegen gevaarlijke klimaatverandering. Maar dat geeft Milieudefensie c.s. nog geen mandaat voor de Nederlanders te besluiten hoe die bescherming er uit moet zien. Laat staan dat dat Milieudefensie c.s. het recht geeft de Nederlanders betaalbare en betrouwbare energie te ontzeggen.

- 4.16 Waar het gaat om mobiliteit, energiezekerheid en betaalbaarheid, hebben Milieudefensie c.s. geen reële oplossingen voorhanden. Zij komt niet verder dan het napraten van verdragen en beleidsnota's.⁴⁴ Uit deze theoretische bespiegelingen zou moeten volgen dat de Nederlanders juist gebaat zijn bij het eenzijdig afknijpen van het aanbod van fossiele producten. Dit ondanks de voorzienbare tekorten en prijsstijgingen als Milieudefensie c.s. hun zin krijgen.⁴⁵

- 4.17 De komende jaren blijft zeker negentig procent van de gebouwde omgeving verwarmd met aardgas.⁴⁶ Er is namelijk geen duurzaam alternatief voorhanden dat snel grootschalig kan worden uitgerold⁴⁷. 's Winters is er bar weinig zon, en het waait dan ook niet altijd even hard. Wij hebben een batterij nodig die, met de huidige stand van de techniek waarschijnlijke een provincie zouden bedekken om zeker te zijn van elektriciteit, maar ik verwacht niet dat die er ooit komt. Milieudefensie c.s. zijn tegen iedere oplossing die in de wintermaanden wél betrouwbare, betaalbare warmte kan leveren. Niet alleen steenkool en olie, maar ook aardgas zijn voor hen taboe.

- 4.18 Kernenergie middels kernsplijting is een beproefde, extreem efficiënte en veilige technologie.⁴⁸ Bij dit proces komt nauwelijks CO2 vrij. Maar kerne mag ook niet van

⁴² MvA, paragrafen 1160 – 1166.

⁴³ MvA, paragraaf 1159.

⁴⁴ O.a. MvA, paragrafen 16, 17, 1003,

⁴⁵ MvA, paragrafen 915 – 920.

⁴⁶ Feit van algemene bekendheid, zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/07/92-procent-woningen-op-aardgas-begin-2019>

⁴⁷ Feit van algemene bekendheid: warmtepompen zijn slechts beperkt inzetbaar. Een warmtepomp neemt veel ruimte in en maakt lawaai. Dat past dus niet in appartementen en portiekwoningen. Zij draaien trouwens op elektriciteit. Waar moet die 's winters vandaan komen? Ten slotte heeft een warmtepomp alleen zin als je een extreem goed geïsoleerde woning hebt. Jammer voor de miljoenen mensen met lage inkomens en in oudere woningen, waar dat allemaal niet mogelijk is.

⁴⁸ Feit van algemene bekendheid: een moderne kerncentrale heeft een kans op een kernsmeltongeval van

Milieudefensie c.s.⁴⁹ Dit standpunt van Milieudefensie gaat opnieuw in tegen de maatschappelijke consensus. VVD, D66, CDA, Volt, BBB en JA21 zijn uitgesproken voorstanders van méér kernenergie in Nederland, om maar te zwijgen over de partij die nu de grootste is geworden.⁵⁰

- 4.19 Volgens Milieudefensie c.s. zou 'de overheid' de getroffen burgers moeten ondersteunen,⁵¹ maar zij verliest uit het oog dat deze procedure alleen hoort te gaan over Shell. Als er ondersteunde maatregelen nodig zijn om de Nederlanders te behoeden voor onevenredig nadeel, zal het Gerechtshof dergelijke maatregelen niet kunnen opleggen, al was het maar omdat 'de overheid' geen partij is in deze procedure.
- 4.20 Kortom, het bezwaar van M&M tegen de vorderingen van Milieudefensie c.s. is niet alleen dat het gevorderde reductiebevel de Nederlanders onnodig economisch nadeel kan toebrengen. Milieudefensie c.s. willen de Nederlanders ook hun recht op zelfbestemming ontnemen. De stelling dat klimaatverandering gevaarlijk is, delen wij, maar mag geen excuus zijn om onze parlementaire democratie buiten werking te stellen.

eens in de miljoen jaar. De kans dat daarna schadelijke radioactiviteit in de biosfeer komt is nog minstens tien maal kleiner.

⁴⁹ <https://milieudefensie.nl/onderwerp/waarom-is-kernenergie-niet-duurzaam>

⁵⁰ Blijkens hun respectievelijke verkiezingsprogramma's voor de algemene landelijke verkiezen van 22 november 2023.

⁵¹ Memorie van antwoord na voeging, paragraaf 19, met verwijzingen in voetnoot 10.